

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Львівська політехніка»

СТАДНІК ВОЛОДИМИР ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 343.815

**ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ
ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ**

12.00.08 – кримінальне право та криминологія;
кримінально-виконавче право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Львів – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Приватному вищому навчальному закладі «Львівський університет бізнесу та права»

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор
Гумін Олексій Михайлович,
Національний університет «Львівська політехніка»,
завідувач кафедри кримінального права і процесу

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Богатирьов Іван Григорович,
Державна фіскальна служба України,
професор кафедри кримінального права
та кримінології університету

кандидат юридичних наук, доцент
Йосипів Алла Олексіївна,
Інститут з підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції Львівського державного
університету внутрішніх справ,
доцент кафедри кримінального права і кримінології
факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства

Захист відбудеться «01» березня 2018 року о 13.⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 35.052.23 у Національному університеті «Львівська політехніка» (79008, м. Львів, вул. Князя Романа, 1/3, ауд. 302 ХІХ навчального корпусу).

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного університету «Львівська політехніка» (79013, м. Львів, вул. Професорська, 1).

Автореферат розіслано «17» січня 2018 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

С. В. Якимова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасне суспільне життя має відповідати цінностям демократичної правової держави, однією з яких є турбота про майбутнє покоління. Піклування про молодь, зокрема, охоплює вирішення проблеми суспільно небезпечної поведінки неповнолітніх.

Так склалося, що, попри значний прогрес у сфері застосування до неповнолітніх правопорушників виправних засобів впливу, не пов'язаних із позбавленням волі, значущим в Україні заходом боротьби зі злочинністю неповнолітніх є їх притягнення до кримінальної відповідальності з подальшим застосуванням кримінального покарання у виді позбавлення волі на певний строк. Нині у сфері діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України перебуває близько 1700 неповнолітніх, із яких 217 засуджено до позбавлення волі, 195 судом визначено запобіжний захід у виді тримання під вартою у слідчих ізоляторах, близько 1,3 тис. призначено покарання, не пов'язані з позбавленням волі (здебільшого – звільнення від відбування покарання з випробуванням), які перебувають на обліку у підрозділах ювенальної пробації¹.

Високий рівень і негативні тенденції в динаміці правопорушень серед неповнолітніх, високі показники рецидивної злочинності серед осіб, які раніше відбували покарання у виховних колоніях, значна матеріальна витратність системи виховних колоній засвідчують необхідність провадження наукових досліджень, результати яких сприятимуть подальшій реформі кримінально-виконавчої діяльності стосовно неповнолітніх.

З уваги на те, що діяльність, пов'язана з виконанням позбавлення волі щодо неповнолітніх, передбачає правильне поєднання і вирішення низки психологічних, педагогічних, соціологічних, організаційних, управлінських і юридичних завдань, а також що виховні колонії посідають особливе місце в системі установ і органів виконання покарань та серед спеціальних установ для дітей, актуальними варто вважати наукові дослідження, що дають змогу сформувати раціональні елементи кримінально-виконавчої політики, ефективні і, водночас, гуманні правові норми, які регламентують процес виконання кримінального покарання у виді позбавлення волі на певний строк щодо неповнолітніх, оптимальну організаційну та функціональну структуру виховних колоній, створюють умови для впровадження прогресивних форм і методів впливу на вихованців.

Нині є чимало напрацювань у сфері виконання кримінального покарання у виді позбавлення волі на певний строк щодо неповнолітніх, проте системні дослідження соціально-правових та організаційних засад виконання та відбування покарання на сучасному етапі розвитку України не провадилися. Також ґрунтовно не вивчалися подальші перспективи розвитку

¹ Форма № 8 Звіт про неповнолітніх засуджених // База даних «Судова статистика» Судова влада України. URL:http://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/perche_pivricha_2017.

цього інституту. Відтак задекларовану тему варто вважати новою й своєчасною.

Вивчення тюремної справи щодо неповнолітніх набуло особливого розвитку й наукового бачення наприкінці ХІХ – початку першої чверті ХХ століття. Її досліджували не лише криміналісти і пенологи, а й філософи, педагоги, психологи й інші фахівці. Першими визначними науковцями та практиками у справі виховання неповнолітніх засуджених стали Ю. В. Александровський, Є. І. Альбіцький, А. М. Богдановський, М. М. Гернет, С. К. Гогель, Д. О. Дріль, О. Ф. Кістяківський, П. І. Ковалевський, С. В. Познишев, Л. Х. Сабінін, М. С. Таганцев, Д. Г. Тальберг, Г. С. Фельдштейн, К. В. Шавров та інші.

У цьому контексті слід виокремити модель колонії для неповнолітніх, методи і методика взаємодії всіх суб'єктів життя, запропоновані А. С. Макаренком.

У сучасній науковій літературі теоретичні і практичні питання виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк, функціонування системи установ виконання покарання у виді позбавлення волі щодо неповнолітніх і забезпечення виправлення та ресоціалізації неповнолітніх висвітлено у працях: Ю. М. Антоняна, З. А. Астемірова, О. В. Беци, І. М. Бистрицького, І. Г. Богатирьова, В. М. Бурдіна, О. Д. Глоточкіна, Т. А. Денисової, О. М. Джужи, В. І. Деєва, Г. І. Забрянського, А. І. Зубкова, К. Є. Ігошева, Т. Л. Кальченко, О. Г. Колба, С. І. Кона, В. І. Кривуші, О. Ф. Кудімова, Н. Ю. Максимової, В. Ф. Марченко, В. О. Меркулової, В. С. Наливайка, Г. М. Потаніна, А. Б. Сахарова, О. П. Северова, В. М. Синьова, А. Х. Степанюка, М. О. Стручкова, Ф. Р. Сундурова, В. М. Трубнікова, О. П. Тузова, Б. С. Утевського, А. І. Ушатікова, М. М. Фіцули, Ю. В. Чакубаша, А. В. Шаміса, І. В. Шмарова, В. М. Ярмаченка та ін.

Раціональні пропозиції цих авторів уже мають застосування у чинному законодавстві й на практиці. Водночас в останні роки проведено значну роботу, спрямовану на розвиток і модернізацію юридичної науки. Зокрема, результати наукових досліджень знайшли своє втілення у Конституції України та інших законах, але значна кількість висновків і рекомендацій юридичної науки досі є невикористаною. Також відсутнє наукове обґрунтування законів та інших нормативних актів, їх наукове супроводження, що не може не позначитися на якості юридичної бази, її повноті та неупередженості.

Відсутність теоретично обґрунтованих соціально-правових та організаційних положень діяльності виховних колоній, з одного боку, і необхідність їх існування, з іншого, визначають актуальність обраної теми. Відтак, з огляду на значущість і актуальність розробки окресленої проблеми у кримінально-виконавчому праві, кримінології, пенітенціарній педагогіці та психології, тема цього дослідження – «Виконання покарання у виді позбавлення волі щодо неповнолітніх».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до положень розділу 4 Стратегії сталого

розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015; розділу 4 Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25.08.2015 р. № 511/2015, Постанови НАН України від 20.12.2013 р. № 179 «Про Основні наукові напрями та найважливіші проблеми фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних і гуманітарних наук Національної академії наук України на 2014–2018 роки» та рекомендацій Ради президентів академій наук України для ВНЗ щодо виконання досліджень за Пріоритетними науковими напрямами досліджень (п. 3.4. Політико-правові науки); у межах науково-дослідної роботи Приватного вищого навчального закладу «Львівський університет бізнесу та права».

Мета і завдання дослідження. *Мета* дослідження полягає в тому, щоб на основі аналізу чинного законодавства та практики його застосування розкрити соціально-правові та організаційні засади виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк щодо неповнолітніх, а також визначити перспективні шляхи реформування кримінально-виконавчого законодавства у сфері виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк стосовно неповнолітніх.

Для реалізації зазначеної мети окреслено такі *завдання*:

– розглянути й узагальнити закономірності розвитку виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк щодо неповнолітніх і системи виховних колоній;

– розкрити особливості правової природи виховних колоній та в контексті проблематики дослідження здійснити правовий аналіз Кримінально-виконавчого кодексу України;

– вивчити проблеми правового статусу засуджених, які відбувають покарання у виховних колоніях, та розробити пропозиції щодо його удосконалення;

– проаналізувати соціально-демографічну, кримінально-правову і пенітенціарну характеристики неповнолітніх;

– здійснити комплексне вивчення змісту кримінально-виконавчої діяльності стосовно неповнолітніх засуджених до позбавлення волі на певний строк;

– здійснити порівняльний аналіз положень національного законодавства, практики його застосування з міжнародними нормативно-правовими актами, а також пенітенціарним законодавством окремих країн світу;

– виробити рекомендації щодо удосконалення засад діяльності виховних колоній та визначити напрями реформування виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк щодо неповнолітніх.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають під час виконання та відбування неповнолітніми кримінального покарання у виді позбавлення волі на певний строк.

Предмет дослідження – виконання покарання у виді позбавлення волі щодо неповнолітніх.

Методи дослідження. Якісному дослідженню теоретико-методологічних та історіографічних аспектів становлення і розвитку виховних колоній в Україні слугували *метод аналізу та історико-правовий метод* (підрозділ 1.1). *Системно-структурний метод, методи синтезу та аналізу* дали змогу ґрунтовно вивчити правову природу виховних колоній, узагальнити її ознаки (підрозділ 1.2) та правовий статус неповнолітніх як суб'єктів кримінально-виконавчих правовідносин (підрозділ 2.1).

Конкретно-соціологічні (узагальнення, опитування, анкетування, вивчення особових справ), *статистичний та порівняльний методи, метод вивчення документальних першоджерел* використано для з'ясування кримінологічної характеристики осіб, які відбувають покарання у виховних колоніях (підрозділ 2.2). Дослідженню виконання покарання щодо неповнолітніх на сучасному етапі розвитку кримінально-виконавчої системи України сприяло використання *методу структурно-системного аналізу* (підрозділ 3.1). *Порівняльно-правовий метод* застосовано під час пошуку шляхів розкриття пенітенціарного законодавства та практики виконання покарання у виді позбавлення волі щодо неповнолітніх у Франції, Німеччині, США, Польщі, інших зарубіжних країнах та регламентації виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк стосовно неповнолітніх у міжнародних нормативно-правових актах (підрозділ 3.2). Основні напрями та перспективи розвитку виконання покарання у виді позбавлення волі щодо неповнолітніх в Україні розглянуто із використанням *методів доктринального аналізу, правового прогнозування та правового моделювання* (підрозділ 3.3).

Нормативну базу дослідження становлять Конституція України, Кримінально-виконавчий кодекс України, чинні законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти, що визначають кримінально-виконавчі, соціально-правові та організаційні засади виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк щодо неповнолітніх.

Емпіричною основою дослідження є узагальнені результати анкетування засуджених, які відбувають покарання (91 особа), та співробітників виховних колоній (64 особи).

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація – одне із перших в Україні комплексних досліджень проблем соціально-правових та організаційних засад виконання покарання у виді позбавлення волі щодо неповнолітніх. На підставі результатів дослідження сформульовано нові наукові положення та висновки, зокрема:

вперше:

– узагальнено етапи та встановлено закономірності розвитку виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк щодо неповнолітніх і системи виховних колоній, що полягають у поєднанні кримінального покарання і заходів виховання під час кримінально-виконавчого впливу, першочерговому запровадженні науково обґрунтованих, гуманних процедур виконання і відбування покарання, що відображалось у всіх сферах функціонування виправних закладів для дітей;

– сформовано інформаційну базу (систему знань), що охоплює соціально-демографічні, кримінально-правові і пенітенціарні ознаки осіб, які перебувають у виховних колоніях, що сприятиме подальшому реформуванню кримінально-виконавчого законодавства;

– сформовано авторське бачення організаційної структури спеціальних виховних установ для неповнолітніх;

удосконалено:

– наукові підходи щодо визначення правового статусу неповнолітніх засуджених у виховних колоніях, з урахуванням виявлених у цій частині недоліків чинного законодавства і практики його застосування, задля внесення пропозицій щодо їх усунення;

– теоретичні положення про правову природу виховних колоній, складовими якої є соціальне призначення виховних колоній, основні напрями впливу на суспільні відносини, цілі, завдання та правове регулювання їх діяльності, місце в системі установ виконання покарань;

– напрями реформування системи виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк щодо неповнолітніх на засадах формування моделі пенітенціарної системи для неповнолітніх;

дістали подальший розвиток:

– знання про особливості становлення покарання у виді позбавлення волі на певний строк щодо неповнолітніх та його виконання, зокрема конкретизовано так званий «допенітенціарний період», а також виокремлено етапи становлення тюрем як місць досудового тримання злочинців і як установ виконання кримінального покарання у виді позбавлення волі на певний строк;

– положення про особливості пенітенціарного законодавства та практики стосовно неповнолітніх засуджених у зарубіжних країнах, висновки на основі порівняння національного кримінально-виконавчого законодавства з міжнародними нормативно-правовими актами у сфері виконання покарань щодо дітей.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані у дослідженні висновки та рекомендації можуть бути використані у:

– правотворчості – для удосконалення нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини у сфері виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк щодо неповнолітніх;

– правозастосуванні – у діяльності виховних колоній, відділу забезпечення діяльності Уповноваженого Президента України з прав дитини (Акт впровадження у правозастосовну діяльність відділу забезпечення діяльності Уповноваженого Президента України з прав дитини від 07.07.2017 року);

– навчальному процесі – під час викладання навчальних дисциплін «Кримінально-виконавче право», «Кримінологія» у вищих навчальних закладах України, а також підготовки навчально-методичних комплексів з пенітенціарної проблематики.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є результатом самостійного наукового пошуку автора. Усі положення і висновки, що викладені в дисертації та становлять новизну, розроблені автором особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, висновки, узагальнення і пропозиції роботи оприлюднено на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних заходах: «Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю на етапі реформування кримінального судочинства» (м. Запоріжжя, 14–15 травня 2002 р.), «Теорія та практика криміналістичного забезпечення розкриття та розслідування злочинів у сучасних умовах» (м. Київ, 22–23 березня 2001 р.), «Розвиток юридичної науки в контексті набрання чинності новим Кримінально-процесуальним кодексом України» (м. Київ, 28 березня 2013 р.), «Проблеми уніфікації національного законодавства України до правової системи Європейського Союзу» (м. Київ, 30 жовтня 2014 р.), «Права людини і національне законодавство» (м. Київ, 11 грудня 2014 р.), «Сучасна наука – пенітенціарній практиці» (м. Київ, 4 грудня 2014 р.), «Актуальні проблеми протидії злочинам проти життя, здоров'я, волі, честі та гідності особи» (м. Київ, 15 січня 2015 р.), «Боротьба зі злочинністю: проблеми теорії і практики» (м. Київ, 19 лютого 2015 р.), «Теорія і практика правозастосування в умовах реформування органів публічної влади в Україні» (м. Київ, 24 грудня 2015 року), «Реформування системи кримінальної юстиції щодо неповнолітніх» (м. Київ, 17 березня 2016 р.).

Публікації. За результатами дисертації всього опубліковано двадцять дві наукові праці, а саме: один підручник; один навчальний посібник; вісім статей у наукових фахових виданнях України; одна – у науковому періодичному виданні іншої держави; десять тез виступів на науково-практичних заходах та одна стаття в іншому виданні України.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (212 найменувань) і 5 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 262 сторінки, із яких 188 – основний текст.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації; розкрито її загальну характеристику; визначено зв'язок роботи із науковими програмами, планами і темами; сформульовано мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження; розкрито наукову новизну, висвітлено теоретичне і практичне значення отриманих результатів дослідження; подано відомості про їхню апробацію та впровадження.

Розділ 1 «Теоретико-правові засади виконання покарання у виховних колоніях» складається із двох підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Становлення і розвиток виховних колоній в Україні»* розглянуто історію виникнення і розвитку інституту виконання кримінального

покарання у виді позбавлення волі щодо неповнолітніх, а також установ виконання покарань для цієї категорії засуджених.

Зазначено, що позбавлення волі як вид покарання та установи, в яких цей вид покарання виконується, мають свою історію. У рамках дослідження загальних і специфічних закономірностей виникнення, розвитку покарання у виді позбавлення волі, його застосування та виконання щодо неповнолітніх, соціально-правових та організаційних основ діяльності виправно-виховних закладів, а також застосування форм і методів виправного впливу стосовно неповнолітніх злочинців, засуджених до позбавлення волі, встановлено: тюремне законодавство розвивається послідовно, зокрема з кожним наступним періодом зменшується кількість розрізнених нормативно-правових актів із питань виконання покарань, проте приймаються більш системні, обґрунтовані норми права, що об'єднуються в окремі логічно побудовані закони, інструкції, статuti, які чіткіше регулюють тюремну справу. Поступово, завдяки науковим здобуткам, із розвитком громадської активності, а також міжнародних тенденцій, змінюється мета виконання позбавлення волі, пом'якшуються умови відбування покарання, скасовуються окремі обмеження і з'являються нові напрями впливу на неповнолітніх, які базуються на правильному поєднанні фізичного, професійного та релігійного виховання, особистому авторитеті директора, священника, вихователя, розподілу засуджених по відділеннях чи сім'ях, застосуванні системи заохочень і стягнень. Простежується також активний пошук методів і форм впливу, розробки й апробування різних моделей закладів, призначених для тримання малолітніх, неповнолітніх і молодих правопорушників. Виконання позбавлення волі набуває ознак, що більшою мірою відповідають засадам науковості, соціально-правовому статусу та психолого-педагогічним особливостям неповнолітніх. Проте норми права, що регулюють відбування позбавлення волі неповнолітніми, розвиваються у контексті кримінально-виконавчого законодавства для повнолітніх засуджених до позбавлення волі на певний строк.

Підрозділ 1.2 «Правова природа виховних колоній для неповнолітніх» присвячений дослідженню соціального призначення і завдань виховних колоній, правового регулювання їх діяльності та місця виховних колоній у системі кримінально-виконавчих установ, а також напрямів реалізації у них виправно-виховного впливу.

Обґрунтовано положення, що існування виховних колоній у системі установ виконання покарань є наслідком реалізації галузевого принципу кримінально-виконавчого права – диференціації виконання покарання.

Діяльність виховних колоній і здійснення ними комплексу заходів, спрямованих на виправлення та ресоціалізацію неповнолітніх засуджених до позбавлення волі на певний строк, має правовий характер і ґрунтується на загальних і спеціальних нормах права. Відтак зазначено, що діяльність виховних колоній регламентується такими основними законодавчими актами: Конституцією України, Кримінальним кодексом України, Кримінально-виконавчим кодексом України, Кримінальним процесуальним кодексом

України та Законом України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей». Останній, на думку дисертанта, має значення для формального визначення місця виховних колоній у системі спеціальних установ для дітей і водночас становить основу для організації взаємодії між органами, службами та установами, які здійснюють заходи щодо протидії злочинності неповнолітніх. Доведено, що виховні колонії посідають особливе місце і в системі установ виконання покарань, і в системі спеціальних установ для дітей.

Встановлено, що, відповідно до вимог чинного законодавства, соціальне призначення, завдання виховних колоній, їх місце та основні напрями впливу на неповнолітніх розглядаються в контексті діяльності кримінально-виконавчих установ. Найважливішими завданнями виховних колоній, як і виправних, є належне виконання вироку суду і застосування засобів виправлення та ресоціалізації, основними з-поміж яких, згідно з чинним законодавством, є встановлений порядок виконання та відбування покарання (режим), пробація, суспільно корисна праця, соціально-виховна робота, загальноосвітнє і професійно-технічне навчання, громадський вплив. Чинником, що відрізняє виховні колонії від виправних, є пріоритет виховної роботи та навчання вихованців. Водночас у їх діяльності й досі доволі сильно виражена каральна функція, що розкривається в умовах тримання неповнолітніх. Зауважено, що виховні колонії мають ті самі недоліки, що й кримінально-виконавчі установи. Це зазвичай пояснюється «дорослою» спрямованістю правового регулювання діяльності виховних колоній.

Розділ 2 «Неповнолітні як суб'єкти кримінально-виконавчих правовідносин» складається із двох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Правовий статус неповнолітніх як суб'єктів кримінально-виконавчих правовідносин» розкрито зміст прав, свобод та обов'язків неповнолітніх під час відбування ними покарання. Зазначено, що, попри виховний характер процесу виправлення та ресоціалізації, вплив на засуджених, які перебувають у виховній колонії, як і кримінально-виконавча діяльність загалом, має правовий характер.

Розкрито характеристику прав, інтересів та обов'язків неповнолітніх засуджених з урахуванням спрямованості чинного кримінально-виконавчого законодавства на досягнення цілей покарання та з уваги на вікові особливості цих дітей.

Підтверджено, що особа неповнолітнього у кримінально-виконавчому праві розглядається як суб'єкт кримінально-виконавчих правовідносин, який має певний правовий статус, що визначає його права й обов'язки у відносинах з іншими суб'єктами й учасниками кримінально-виконавчих та інших правовідносин.

На основі аналізу правового статусу неповнолітніх засуджених запропоновано конкретний механізм його реалізації; визначено ймовірний вплив розширення прав засуджених на подальше реформування кримінально-виконавчого законодавства та практики у контексті упорядкування чинних

нормативно-правових норм відповідно до міжнародних нормативно-правових актів і стандартів поведінки зі засудженими.

Обґрунтовано, що розширення прав засуджених є ефективним напрямом у здійсненні виправного впливу, а можливість реалізації вихованцями своїх прав та свобод є особливо важливим аспектом додержання законності під час відбування кримінального покарання у виді позбавлення волі на певний строк.

З'ясовано, що досі існує ще багато прогалин у законодавстві, які перешкоджають ефективній реалізації кримінально-виконавчої політики держави загалом та здійсненню виправного впливу на неповнолітніх зокрема. У рамках вивчення чинного кримінально-виконавчого законодавства аргументовано, що найбільш урегульованими є режим і суспільно корисна праця неповнолітніх засуджених, тоді як виховна робота та загальноосвітнє і професійне навчання потребують значно більшої уваги, хоча саме останні є пріоритетними у діяльності виховних колоній.

З огляду на подібність правового статусу повнолітніх і неповнолітніх, засуджених до позбавлення волі, визначено особливості правового статусу останніх. Якщо повнолітні засуджені до позбавлення волі реалізують свої права самостійно, то неповнолітні роблять це за допомогою повнолітніх осіб, якими зазвичай є батьки, працівники установи, представники громадських організацій.

У підрозділі 2.2 «Характеристика неповнолітніх, засуджених до позбавлення волі» розкрито соціально-демографічну, кримінально-правову, кримінально-виконавчу характеристики осіб, які перебувають у виховних колоніях. Відтак наголошено на необхідності визначення системи засобів адекватного впливу на неповнолітніх, а також вироблення критеріїв оцінки ефективності їх застосування.

За останні роки кількість засуджених у виховних колоніях суттєво зменшилась, наприклад: до 2000 року середньорічна кількість неповнолітніх у виховних колоніях становила 3500 осіб, нині – близько 206, із них 10 дівчат відбувають покарання у виді позбавлення волі на певний строк.

Вивчення осіб засуджених вказує на низький рівень їх сімейних відносин: 74,4% осіб, які відбувають кримінальне покарання у виховних колоніях, виховувались у неблагополучних сім'ях. Більшість із них засуджені за вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів. Позбавлення волі строком від 3 до 5 років призначається близько 40% засуджених, від 2 до 3 років – близько 20%, на строк більше 5 років – 15%, більше 10 років – 4% засуджених. Простежується зменшення кількості вироків із призначенням строку покарання від 1 до 2 та від 2 до 3 років позбавлення волі.

Більшість неповнолітніх, особливо засуджених за вчинення насильницьких злочинів, характеризуються низьким загальноосвітнім рівнем, розумовою відсталістю, обмеженими здібностями і вузьким світоглядом. Приблизно у 60% засуджених освітній рівень нижчий, ніж у дітей відповідної вікової групи. Зокрема, зі загальної кількості засуджених: навчалися у школах та інших навчальних закладах – 29,6%; працювали на підприємствах та в

інших установах – 5,63%; не працювали і не навчалися – 49,5%. До засудження 79% осіб перебували на обліку у лікаря-психіатра; 33,3% – вживали наркотики, майже всі палили і вживали алкоголь; 62,8% засуджених спілкувалися з особами, які притягувалися до кримінальної відповідальності.

Засудженим у виховних колоніях притаманні послаблене почуття сорому, байдужість до думки інших, нестриманість, грубість, брехливість, егоїзм, ігнорування суспільних інтересів тощо. Більшість із них – люди безвольні, легко втягуються у правопорушення, мають нездорові інтереси і хибні погляди на життя. Їм властивий високий рівень тривожності, пригнічений настрій, настороженість.

Поведінка неповнолітніх вивчалася, зокрема, під час бесід із ними, через анкетування працівників виховних колоній і власне неповнолітніх, на підставі даних про заохочення і стягнення. Аргументовано, що за допомогою спеціальних правил поведінки (режиму), які встановлені у виховних колоніях, та цілеспрямованого виховного впливу на неповнолітніх вони стають більш дисциплінованими та відповідальними. Через обов'язкове залучення засуджених під час відбування покарання до навчання зростає їх загальноосвітній рівень, а через обов'язкове залучення до праці всі засуджені отримують професію – за правило, робочі спеціальності.

Підліткове середовище у виховних колоніях характеризується наявністю у ньому кругової поруки, яка зобов'язує виконання його членами певних обов'язків. Неповнолітні у виховних колоніях мають, знають і використовують «штучну» мову, вони спілкуються між собою за допомогою жестів, аббревіатур, жаргонних висловів, татуювань, міміки.

Зазначено, що більшість із цих неповнолітніх звільняють умовно-достроково, незначна частина відбуває покарання повністю, близько 3% переводять для подальшого відбування покарання до виправних колоній.

Розділ 3 «Сучасний стан та перспективи удосконалення правового регулювання виконання покарання у виді позбавлення волі щодо неповнолітніх» складається із трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Виконання покарання щодо неповнолітніх на сучасному етапі розвитку кримінально-виконавчої системи України» розкрито особливості кримінально-виконавчої діяльності, що склалась у виховних колоніях.

Проаналізовано підстави, порядок скерування і прийому, умови тримання неповнолітніх, засуджених до позбавлення волі на певний строк. Доведено, що ці умови загалом не відрізняються від умов виконання покарання щодо дорослих засуджених. Певна відмінність проявляється у застосуванні основних засобів виправлення і ресоціалізації, що для перших має виражені виховні та педагогічні аспекти, хоча форми і методи роботи чітко не регламентовані. Колектив вихователів має право самостійно обирати форми, методики та прийоми провадження виховної роботи залежно від особливостей організації діяльності колонії, її розташування, пори року, етнонаціональних особливостей, особливостей категорії засуджених тощо.

Охарактеризовано організаційну структуру колонії, визначено її вплив на досягнення результатів виправлення та ресоціалізації, наведено дані, що свідчать про необхідність зміни нормативної чисельності відділення, організації режиму, харчування.

Розглянуто взаємодію виховних колоній із іншими державними та громадськими інституціями. Акцентовано, що вона має другорядний характер і суттєво не впливає на виконання покарання через незацікавленість працівників державних органів і громадськості.

У підрозділі 3.2 «Зарубіжний досвід виконання позбавлення волі щодо неповнолітніх та його правове регулювання у міжнародних нормативно-правових актах» проаналізовано нормативно-правові акти, наукова література, а також практика виконання позбавлення волі стосовно неповнолітніх у зарубіжних країнах. Зокрема, розглянуто вимоги міжнародних нормативно-правових актів і стандартів поведіння із неповнолітніми засудженими.

Встановлено, що позбавлення волі розглядається як найбільш суворий вид покарання, що застосовується до неповнолітніх, у виняткових випадках – за вчинення ними найбільш тяжких злочинів. Тому особливу увагу приділено пошуку ефективних заходів впливу на неповнолітніх, що не пов'язані із позбавленням волі та ізоляцією їх від суспільства.

Грунтовно проаналізовано правове регулювання виконання позбавлення волі, застосування до засуджених засобів виправлення, форми і методи роботи із неповнолітніми, організаційна та управлінська структура виправно-виховних закладів зарубіжжя. Зазначено, що основними завданнями виконання покарання у виді позбавлення волі неповнолітніх є виправлення, ресоціалізація, перевиховання засуджених, загальна та спеціальна превенція. Практиці інших країн характерне застосування незначних строків позбавлення волі – від 6 місяців до 1 року, мінімальний строк тримання у виправних закладах – декілька годин, максимальний – довічне позбавлення волі. У виправно-виховних закладах тримаються не лише особи, які вчинили злочин, а й деліквентні малолітні і неповнолітні; існує чимало видів виправних закладів, різних за походженням, призначенням, методами роботи з неповнолітніми, позбавленими волі; заклади позбавлення волі мають різне підпорядкування (Міністерство внутрішніх справ, Міністерство юстиції, Міністерство освіти, окреме відомство, а деякі з них підпорядковуються одночасно різним відомствам).

Наголошено на необхідності використання прогресивних норм і передової практики окремих країн, а саме: належного матеріально-технічного забезпечення, правильного визначення особистісних ознак засудженого, оцінки ступеня його виправлення, створення оптимальних умов для послідовного переходу від умов позбавлення волі до умов життя поза межами виховно-виправних закладів та здійснення постпенітенціарних заходів.

Наведено характеристику міжнародних нормативно-правових актів (Конвенція ООН про права дитини 1989 року, Мінімальні стандартні правила ООН, які стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінські

правила) 1985 року; Правила ООН щодо захисту неповнолітніх засуджених 1990 року; Керівні принципи ООН, які стосуються неповнолітніх позбавлених волі (Керівні принципи, прийняті в Ер-Ріяді) 1990 року; Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями 1955 року та Європейські пенітенціарні правила 1987 року). Наголошено, що міжнародні нормативно-правові акти визначають здійснення судочинства щодо неповнолітніх складовою процесу національного розвитку кожної країни і є відображенням принципів виконання покарання стосовно неповнолітніх у різних правових системах. Проте вони встановлюють лише мінімально обов'язкові вимоги до виконання позбавлення волі і водночас не передбачають тих необхідних вимог, що потрібні для каяття неповнолітнього, який вчинив злочин.

Акцентовано, що більшість вимог міжнародних нормативно-правових актів щодо організації виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі передбачені національним законодавством. Водночас наголошено на нагальності провадження науково-дослідницької роботи у сфері боротьби зі злочинністю неповнолітніх. Зокрема, перевага повинна надаватися установам відкритого типу, і ці установи мають бути не тюремного, а виправного чи навчального спрямування.

У підрозділі 3.3 «Основні напрями та перспективи розвитку виконання покарання у виді позбавлення волі щодо неповнолітніх» проаналізовано ймовірні напрями подальшого удосконалення пенітенціарної діяльності стосовно неповнолітніх, засуджених до позбавлення волі на певний строк. З огляду на те, що наукові положення про якісно нову систему спеціальних виховних установ, що діятимуть на нових соціально-правових та організаційних засадах, і які б задовольняли інтереси людини, суспільства і держави, ще тільки розробляються, запропоновано власне бачення реформування системи виховних колоній.

Зазначено, що розвиток виконання покарання не має зводитися лише до поліпшення матеріального забезпечення чи удосконалення виховного процесу, а відбуватися у рамках здійснення комплексу заходів щодо узгодження кримінально-виконавчого законодавства та практики його застосування до потреб суспільства, потерпілого, засудженого і його родини.

Доведено, що правильним із теоретичних позицій і ефективним із практичних міркувань є реформування виконання позбавлення волі, якому має передувати моделювання цієї діяльності. Моделювання, на думку автора, здатне передбачити і належним чином розробити всі, навіть незначні, елементи виконання покарання у виді позбавлення волі стосовно неповнолітніх.

Створенню і застосуванню нових експериментальних моделей системи виконання покарань щодо неповнолітніх, засуджених до позбавлення волі, повинно передувати їх попереднє наукове обґрунтування, тобто створення науково-методологічних засад розбудови системи.

Разом із процесом моделювання вказано на необхідність здійснення першочергових заходів кримінально-правового, кримінального процесуального

та кримінально-виконавчого характеру, що сприятимуть зменшенню кількості випадків позбавлення волі, забороні тримати неповнолітніх у слідчих ізоляторах, зниженню наповнюваності закладів, використанню в офіційних документах, що стосуються виконання покарання у виді позбавлення волі щодо неповнолітніх, поняття «заклад», а не «установа» чи «колонія».

ВИСНОВКИ

За результатами виконаного дослідження сформульовано положення теоретичного й науково-практичного спрямування, що дало змогу зробити такі основні висновки:

1. Еволюція виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк є цілком закономірним і необхідним соціально-правовим явищем. Позбавлення волі стосовно дітей в окремі періоди свого розвитку застосовувалося по-різному, мало різні цілі й форми і тривалий час було одним із найлегших покарань. Однак воно поступово посідає провідне місце серед застосування до неповнолітніх інших видів кримінальних покарань, а відтак відбувається поєднання кримінального покарання і заходів виховного впливу. Попри вікові, психологічні, педагогічні відмінності, які, начебто, повинні відрізнити виховні колонії від виправних, особливих відмінностей у їх правовому регулюванні, організації, діяльності та структурі не простежується, виявляються лише певні послаблення режиму відбування покарання.

На умови й порядок виконання і відбування покарання впливають зміни суспільного устрою, розвиток науки, прогресивні гуманні погляди. Проте норми права, що регулюють відбування позбавлення волі неповнолітніми, розвиваються у контексті кримінально-виконавчого законодавства для повнолітніх засуджених.

2. Діяльність виховних колоній і здійснення ними комплексу заходів щодо виправлення та ресоціалізації неповнолітніх засуджених до позбавлення волі на певний строк має правовий характер і ґрунтується і на загальних, і на спеціальних нормах права. Завдання, які вирішують виховні колонії, загалом окреслені завданнями системи установ виконання покарань, з-поміж яких основними варто виокремити: виправлення і перевиховання засуджених, забезпечення виконання і відбування покарання у виді позбавлення волі за вироком суду, запобігання вчиненню злочинів і засудженими до позбавлення волі на певний строк, і іншими особами. Порівняно з колоніями для дорослих, у виховних колоніях більш інтенсивною є виховна робота та навчання.

3. Соціально-демографічна, кримінально-правова і пенітенціарна характеристика осіб, котрі перебувають у виховних колоніях, підтверджує наявність передумов вчинення ними злочинів. Вивчення особи неповнолітнього, котрий відбуває покарання у виховних колоніях, засвідчує, що здебільшого це 16–17-річні юнаки та дівчата, які, за правило, до засудження не навчалися і не працювали, виховувались у неповних і неблагополучних сім'ях. Такі засуджені мають нижчий рівень освіти, ніж їхні однолітки, багатьом із них

характерна розумова відсталість, обмежені здібності і вузький світогляд. Вивчення особи неповнолітнього засудженого сприяє правильному вибору засобів впливу на неповнолітніх, розробці і впровадженню індивідуальної програми соціально-психологічної роботи з неповнолітніми, засудженими до позбавлення волі, а також подальшому реформуванню кримінально-виконавчого законодавства загалом;

4. Правовий статус неповнолітнього засудженого, за чинним кримінально-виконавчим законодавством, – це правовий статус «маленького дорослого». На відміну від дорослих засуджених, правовий статус неповнолітніх засуджених характеризується меншою кількістю правообмежень та більшим обсягом пілг, що передусім пов'язано не з урахуванням особливостей неповнолітнього засудженого, а зі зменшенням обсягу каральних заходів, що до них застосовуються.

5. Аналіз практики виконання позбавлення волі в інших країнах свідчить про існування значної кількості відповідних закладів, які є різними за походженням, призначенням, підпорядкуванням, методами впливу на неповнолітніх тощо. Водночас дослідження закономірностей розвитку пенітенціарного законодавства більшості країн чітко вказує на наявність тенденції до скорочення переліку видів злочинів, за які може застосовуватись покарання у виді позбавлення волі, а також скорочення строків покарання, застосування покарання у виді позбавлення волі лише у виняткових випадках. Цікавою є практика виокремлення кримінально-виконавчого законодавства щодо неповнолітніх з-поміж загального регулювання, що, на думку дисертанта, є значним поступом.

6. Більшість вимог міжнародних нормативно-правових актів у сфері виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі щодо неповнолітніх враховано у національному законодавстві, але певну частину цих вимог ще не впроваджено у чинне законодавство та практику через відсутність належного фінансування цієї діяльності.

7. Узагальнення результатів дослідження дало змогу сформулювати низку пропозицій щодо змін і доповнень до чинного законодавства, зокрема:

- передбачити формування органів ювенальної юстиції та визначити відповідне місце в них органам виконання покарання, у тому числі й закладам позбавлення волі для неповнолітніх;

- організаційно забезпечити (на прикладі будинків сімейного типу) і максимально наблизити місце відбування неповнолітніми позбавлення волі до місця їх проживання;

- при визначенні назви інституцій, призначених для виправлення та ресоціалізації неповнолітніх засуджених, замість понять «установа», «колонія» застосовувати термін «заклад»;

- для удосконалення громадського впливу на неповнолітніх у виховних колоніях, підвищення ефективності взаємодії між учасниками суспільних відносин створити Товариство опіки над виховними закладами.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Кримінально-виконавче право України: підручник / О. М. Джужа, І. Г. Богатирьов, О. Г. Колб, В. В. Василевич та ін.; за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. О. М. Джужі. К.: Атіка, 2010. 752 с. (Розділи 11, 24, в яких розглянуто загальну характеристику міжнародних нормативно-правових актів у сфері виконання покарань і поводження зі засудженими; розкрито загальну характеристику виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк стосовно неповнолітніх, правовий статус неповнолітніх як суб'єктів кримінально-виконавчих правовідносин, з'ясовано особливості застосування основних засобів виправлення і ресоціалізації неповнолітніх).

2. Діяльність Державної кримінально-виконавчої служби України: адміністративно-правовий аспект: навч. посіб. / ред. колегія: В. П. Петков (голова) та ін. К.: КНТ, 2011. 648 с. (Розділ V. С. 249–277, де розкрито правову природу, організаційну та функціональну структури виховних колоній для неповнолітніх, особливості застосування до неповнолітніх основних засобів виправлення та ресоціалізації).

3. Стаднік В. В. Соціально-правовий статус пенітенціарної системи для неповнолітніх. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1999. № 4. С. 44–49.

4. Стаднік В. В. Соціально-правовий статус неповнолітніх як суб'єктів пенітенціарного процесу. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 2001. № 6. С. 170–176.

5. Стаднік В. В. Філософсько-правові засади розбудови системи пенітенціарних закладів для неповнолітніх. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 2002. № 7. С. 86–92.

6. Стаднік В. В. Виконання покарання у виді позбавлення волі щодо неповнолітніх: історико-правовий аспект. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 2003. № 8. С. 44–50.

7. Стаднік В. В. До питання виконання покарання у виді позбавлення волі щодо неповнолітніх у зарубіжних країнах. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 2004. № 9. С. 235–240.

8. Стаднік В. В. Характеристика неповнолітніх, які відбувають кримінальне покарання у виховних колоніях. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 2005. № 10. С. 453–460.

9. Стаднік В. В. Правове регулювання виконання кримінального покарання у виді позбавлення волі щодо неповнолітніх. *Право України*. 2005. № 5. С. 95–97.

10. Стаднік В. В. Організаційно-правові аспекти забезпечення ефективної діяльності виховних колоній. *Публічне право*. 2011. № 2. С. 85–91.

11. Стадник В. Формирование модели пенитенциарной системы для несовершеннолетних как направление профилактики преступности среди несовершеннолетних. *Leges et Viata*. 2017. № 7. С. 101–104.

2. Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

12. Стадник В. В. Історія виникнення та розвитку виконання покарання у виді позбавлення волі щодо неповнолітніх. *Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю на етапі реформування кримінального судочинства: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Запоріжжя, 14–15 травня 2002 р.). Запоріжжя: Юридичний ін-т МВС України, 2002. Ч. 2. С. 237–241.

13. Стадник В. В. Пенітенціарний вплив на неповнолітніх злочинців у системі заходів по боротьбі зі злочинністю. *Теорія та практика криміналістичного забезпечення розкриття та розслідування злочинів у сучасних умовах: тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 22–23 березня 2001 р.). К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2001. Ч. 2. С. 257–259.

14. Стадник В. В. Організаційно-правові аспекти забезпечення ефективної діяльності виховних колоній. *Розвиток юридичної науки в контексті набрання чинності новим кримінально-процесуальним кодексом України: збірник наукових матеріалів круглого столу* (м. Київ, 28 березня 2013 р.). К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2013. С. 52–54.

15. Стадник В. В. Європейський досвід виконання покарання щодо неповнолітніх. *Проблеми уніфікації національного законодавства України до правової системи Європейського Союзу: збірник наукових матеріалів круглого столу* (м. Київ, 30 жовтня 2014 р.). К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2014. С. 52–54.

16. Стадник В. В. Соціальні права неповнолітніх у міжнародних нормативно-правових актах та стандартах поведження із неповнолітніми засудженими до позбавлення волі. *Права людини і національне законодавство: збірник наукових матеріалів круглого столу* (м. Київ, 11 грудня 2014 р.). К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2015. С. 28–30.

17. Стадник В. В. «Пенітенціарна система»: за і проти. *Сучасна наука – пенітенціарній практиці: зб. матеріалів II Міжнар. науково-практ. конф.* (м. Київ, 4 грудня 2014 р.). К.: Ін-т крим.-вик. служби; Київський регіональний центр НАПрН України, 2014. С. 301–303.

18. Стадник В. В. Характеристика неповнолітніх, засуджених до позбавлення волі. *Актуальні проблеми протидії злочинам проти життя, здоров'я, волі, честі та гідності особи: зб. наукових матеріалів круглого столу* (м. Київ, 15 січня 2015 р.). К.: НАВС, 2015. С. 145–148.

19. Стадник В. В. Релігійний вплив на засуджених, які відбувають покарання у виховних колоніях. *Боротьба зі злочинністю: проблеми теорії і*

практики: збірник наукових матеріалів круглого столу (м. Київ, 19 лютого 2015 р.). К.: НАВС, 2015. С. 58–61.

20. Стаднік В. В. До питання про мету позбавлення волі неповнолітніх. *Теорія і практика правозастосування в умовах реформування органів публічної влади в Україні*: зб. наукових матеріалів круглого столу (м. Київ, 24 грудня 2015 р.) / за заг. ред. к.ю.н., доцента О. М. Калюка, к.ю.н., доцента О. В. Дручек, к.ю.н., доцента М. М. Пендюри. К.: НАВС, 2016. С.88–93.

21. Стаднік В. В. Реформування виконання покарання у виді позбавлення волі щодо неповнолітніх. *Реформування системи кримінальної юстиції щодо неповнолітніх*: матеріали наукового семінару (м. Київ, 17 березня, 2016 р.). К.: Державна пенітенціарна служба України, Інститут кримінально-виконавчої служби, 2016. С. 63–66.

3. Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

22. Стаднік В. В., Крижна Л. В. Характеристика неповнолітньої особи у виховних колоніях: науково-методологічні проблеми. *Держава і право*. 2004. Вип. 23. С. 451–456 (Особистий внесок автора становить 90%: на підставі аналізу соціологічного дослідження з'ясовано особливості характеристики осіб, котрі перебувають у виховних колоніях; зроблено висновок, що вивчення особи неповнолітнього засудженого має значення для формування взаємин персоналу виховних колоній із вихованцями у профілактичних цілях).

АНОТАЦІЯ

Стаднік В. В. Виконання покарання у виді позбавлення волі щодо неповнолітніх. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право. – Національний університет «Львівська політехніка», Львів, 2018.

Дисертація присвячена комплексному науковому дослідженню соціально-правових та організаційних засад виконання кримінального покарання у виді позбавлення волі на певний строк стосовно неповнолітніх.

Дисертантом обґрунтовано низку положень і висновків про виконання покарання у виді позбавлення волі стосовно неповнолітніх. У роботі досліджено історію виконання покарання у виді позбавлення волі щодо неповнолітніх, конкретизовано положення з приводу етапів призначення покарання у виді позбавлення волі та закономірностей його виконання щодо неповнолітніх.

Здійснено аналіз пенітенціарного законодавства та практики його застосування щодо неповнолітніх в інших країнах, наведено порівняльний

аналіз міжнародних нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері виконання покарання у виді позбавлення волі щодо неповнолітніх, і чинного вітчизняного кримінально-виконавчого законодавства та практики.

Особливу увагу приділено комплексному вивченню та аналізу кримінологічної характеристики неповнолітніх, які відбувають кримінальне покарання у виді позбавлення волі на певний строк. Здійснено аналіз положень Кримінально-виконавчого кодексу України щодо їх відповідності об'єктивним реаліям життя, чинному законодавству, кримінально-виконавчій практиці та міжнародним нормативно-правовим актам, проаналізовано організаційну структуру виховних колоній щодо її відповідності цілям відбування покарання.

Ключові слова: покарання у виді позбавлення волі на певний строк, неповнолітній засуджений до позбавлення волі, виховна колонія, правовий статус, характеристика неповнолітнього засудженого.

АННОТАЦІЯ

Стадник В. В. Исполнение наказания в виде лишения свободы в отношении несовершеннолетних. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Национальный университет «Львовская политехника», Львов, 2018.

Диссертация посвящена комплексному научному исследованию социально-правовых и организационных основ исполнения уголовного наказания в виде лишения свободы на определенный срок в отношении несовершеннолетних.

В работе освещается история исполнения наказания в виде лишения свободы в отношении несовершеннолетних, конкретизируются положения касательно этапов назначения наказания в виде лишения свободы и закономерностей его исполнения в отношении несовершеннолетних. Раскрываются теоретические положения о правовой природе воспитательных колоний путем анализа социального назначения, задач, правового регулирования их деятельности, места в системе учреждений исполнения наказаний, а также направлений реализации исправительно-воспитательного воздействия.

Особое внимание в работе уделяется комплексному изучению и анализу криминологической характеристики несовершеннолетних, отбывающих уголовное наказание в воспитательных колониях, и их правового статуса, что делает возможным формирование информационной базы (системы знаний), включающей социально-демографические, уголовно-правовые и пенитенциарные признаки лиц, которые отбывают наказание в воспитательных колониях, с целью учета и применения в дальнейшем реформировании уголовно-исполнительного законодательства. Правовой статус несовершеннолетних осужденных к

лишению свободы на определенный срок по действующему законодательству представляет собой правовой статус «маленького взрослого», отличающийся от правового статуса взрослых осужденных меньшей степенью правовых ограничений и наличием большего количества льгот, что связано, в первую очередь, не с учетом особенностей несовершеннолетних, а с уменьшением применяемого к ним карательного воздействия. В связи с этим проведено исследование научных подходов к определению правового статуса несовершеннолетнего осужденного в воспитательных колониях, выявлены в этой части недостатки действующего законодательства и практики его применения, а также внесены предложения к их отмене.

Осуществлен анализ положений Уголовно-исполнительного кодекса Украины, нормативно-правовых актов в сфере исполнения уголовного наказания в виде лишения свободы на определенный срок и защиты прав детей, оснований, порядка направления и приема, условий содержания несовершеннолетних, осужденных к лишению свободы на определенный срок. Доказано, что в целом порядок и условия отбывания наказаний не отличаются от закономерностей исполнения наказания для взрослых осужденных, некоторое несходство предполагает применение средств исправления и ресоциализации, что на несовершеннолетних имеет выраженное воспитательно-педагогическое влияние.

Рассматриваются особенности организационной структуры колонии, определено ее влияние на достижение результатов исправления и ресоциализации, приводятся аргументы, свидетельствующие о необходимости изменения нормативной численности отделения, организации режима, питания.

В диссертации исследуется пенитенциарное законодательство и практика его применения в отношении несовершеннолетних в странах зарубежья, осуществляется сравнительный анализ международных нормативно-правовых актов, регулирующих отношения в сфере исполнения уголовного наказания в виде лишения свободы несовершеннолетних и действующего отечественного уголовно-исполнительного законодательства и практики. Акцентируется на необходимости взвешенного использования прогрессивных норм и передовой практики отдельных стран, а именно: достаточного материально-технического обеспечения, правильного определения личностных черт осужденного, оценки степени его исправления, создания оптимальных условий для последовательного перехода от условий лишения свободы к условиям жизни вне пределов воспитательно-исправительных заведений и осуществления постпенитенциарных мероприятий.

Резюмируется, что результаты исследования деятельности в сфере исполнения уголовного наказания в виде лишения свободы в отношении несовершеннолетних, современное состояние уголовно-исполнительной системы Украины, теоретические положения и практические аспекты реформирования исполнения наказания в виде лишения свободы на определенный срок в отношении несовершеннолетних свидетельствуют о постоянном поиске в теории и практике их оптимального образца. Уясняется, что целесообразно

говорить не о таком реформировании, которое усовершенствовало бы существующую уголовно-исполнительную систему, а о принципиально качественном изменении всей уголовно-исполнительной деятельности на новых социально-правовых основаниях, что выполняется путем создания и применения новых экспериментальных моделей системы исполнения наказания в виде лишения свободы к несовершеннолетним, а для этого необходимо их предварительное научное обоснование, учитывающее возрастные, психолого-педагогические особенности несовершеннолетних, их социально-правовой статус как субъектов пенитенциарного процесса и особенности социального управления в сфере пенитенциарной деятельности.

Ключевые слова: наказание в виде лишения свободы на определенный срок, несовершеннолетний осужденный к лишению свободы, воспитательная колония, правовой статус, характеристика несовершеннолетнего осужденного.

ANNOTATION

Stadnyk V. V. Execution of Punishment by Deprivation of Liberty for Juvenile Delinquents. – Manuscript.

The Thesis to obtain the Degree of Law Sciences on speciality 12.00.08 – Criminal Law and Criminology; Criminal – Executive Law. – National University «Lviv Polytechnic», Lviv, 2018.

The dissertation is devoted to the complex scientific research of socio-legal and organizational bases of executing criminal punishment by deprivation of liberty of juvenile delinquents for a certain term. The history of executing the punishment by deprivation of liberty for juvenile delinquents has been studied in the work. The bases of stages for setting punishment by deprivation of liberty and appropriateness of its execution for juvenile delinquents have been specified. The analysis of penitentiary legislation to juvenile delinquents in the other countries has been carried out; the comparative analysis of international law acts which regulate relations in the sphere of executing the criminal punishment by deprivation of liberty for juvenile delinquents with current criminal-executive legislation and practice have been provided.

The complex study and analysis of criminological characteristics of juvenile delinquents who serve the criminal sentence by deprivation of liberty for a certain term has been paid special attention to. The author has proved a range of provisions and conclusions, he's improved the bases about execution of punishment by deprivation of liberty for juvenile delinquents.

Key words: punishment by deprivation of liberty for a certain term, juvenile delinquent convicted by deprivation of liberty, training colony, legal status, characteristics of juvenile delinquents.

Підписано до друку 10.01.2018 р.
Формат 60×84/16. Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 0,9.
Тираж 100 прим. Зам. № 04-18.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.